

УДК 378.016:811.161.1'243'42

НАВЧАННЯ РЕФЕРУВАННЯ НАУКОВОГО ТЕКСТУ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ-НЕФІЛОЛОГІВ

*Алексєєнко Т.М., Копилова О.В.,
Тростинська О.М., канд. філол. наук (Харків)*

У статті розглядаються основні принципи навчання реферування студентів-іноземців, визначається місце реферування у системі занять з російської мови, описується розроблений з урахуванням визначених положень навчальний посібник з реферування.

Ключові слова: реферування, науковий текст, іноземні студенти, організація навчання.

Алексеевко Т.Н., Копылова Е.В., Тростинская О.Н. Обучение реферированию научного текста иностранных студентов-нефилологов. В статье рассмотрены основные принципы обучения реферированию студентов-иностранцев, определено место реферирования в системе занятий по русскому языку, описано разработанное с учетом перечисленных положений учебное пособие по реферированию.

Ключевые слова: реферирование, научный текст, иностранные студенты, организация обучения.

Alekseenko T.M., Kopylova O.V., Trostynska O.M. Review teaching of scientific text of foreign non-philologist students. Main principles of review training of the foreign students have been considered in the article. The role of review in the system of the Russian languages classes has been also determined. Text-book in review taking into account all the mentioned principal propositions has been described.

Key words: review, scientific text, foreign students, organization of training.

В умовах величезного потоку інформації сучасне суспільство вимагає від спеціалістів різних галузей володіння не тільки глибокими професійними знаннями, а й ефективними методами обробки нової інформації та засобами її передачі іншим людям. В основі сучасних методик навчання лежить розвиток максимальної самостійності студентів у навчальній і науковій діяльності, вміння знаходити потрібну інформацію у фаховій літературі, вміння засвоювати й активно

використовувати саме ту інформацію, яка необхідна для розв'язання різноманітних практичних завдань. Важливе місце у навчальній діяльності студентів вищих навчальних закладів посідає реферування наукових текстів. Оскільки відповідно до комунікативного підходу в сучасній методиці навчання мови іноземців студенти-нефілологи орієнтуються не просто на вивчення певних мовних явищ, а на оволодіння усними і писемними видами мовленнєвої діяльності й жанрами наукової роботи, які домінують в українських вищих навчальних закладах і можуть бути використані у навчальній діяльності, навчання реферування іноземних студентів є важливим завданням на заняттях з російської мови. Навички і вміння реферування, що формуються у процесі навчання російської мови, сприяють становленню універсальних навичок і вмінь науково-інформаційної діяльності, яку іноземці можуть здійснювати не тільки під час навчання, а й після повернення на батьківщину.

Мета статті – висвітлити основні принципи навчання реферування студентів-іноземців, визначити місце реферування у навчальному процесі, описати розроблений з урахуванням визначених положень навчальний посібник з реферування.

Реферування – один із видів мовленнєвої діяльності, що посідає проміжне положення між продуктивними і репродуктивними видами мовленнєвої діяльності та включає реферативне читання, метою якого є засвоєння основної інформації вихідного тексту з наступною передачею її в усній або писемній формі з певним рівнем скорочення (1/3 обсягу тексту). В основі реферування лежить репродуктивна діяльність, за допомогою якої здійснюється зв'язок між матеріалом, що реферується, і референтом, а також продуктивна діяльність, якщо розглядати реферат як комунікативно-пізнавальний акт у цілому.

На наш погляд, реферат є формою опосередкованого перекодування, під час якого інформація трансформується з однієї форми мовного вираження в іншу. Основне призначення реферату – бути засобом передачі інформації. Коли комплекс уявлень, які склались у читачів реферату, співпадають з комплексом уявлень, викликали які розраховував автор оригіналу, реферат виконує своє призначення.

Реферативне читання є невід'ємною складовою реферування. Під час реферативного читання відбувається об'єднання цільових

настанов вивчаючого та ознайомчого читання. Сформовані навички й уміння у цих видах читання, а також володіння певним мовним матеріалом у плані репродуктивного мовлення є основою для розвитку навичок і вмінь реферативного читання.

І вивчаюче, і реферативне читання має завданням сформувати навички і вміння репродуктивної діяльності. Однак під час вивчаючого читання формуються в основному навички і вміння докладного викладення інформації тексту, тоді як під час реферативного читання – навички і вміння передавати інформацію з певним ступенем скорочення. Діяльність зі скорочення інформації і передачі її у різних формах реферативного тексту міняє характер репродуктивної діяльності. Під час вивчаючого читання реалізуються засоби передачі інформації зі збереженням її обсягу, а під час реферативного – засоби скорочення інформації зі значним зменшенням її обсягу.

При читанні текст є об'єктом діяльності учня, якому необхідно виконати дії, направлені на розпізнання засобів формування і формулювання думки автора. Після переходу учня до складання реферативного тексту останній є продуктом його мовленнєвої діяльності.

Виступаючи як той, що приймає (реципієнт), і той, що передає інформацію (трансмисор), учень має здійснювати мовленнєві й розумові операції у різній послідовності. Як трансмісор він спочатку здійснює операції формування узагальненої думки, а потім – формування думки мовними засобами. І.К. Гапочка докладно аналізує основні структурні елементи розвитку реферативної діяльності, повну послідовність дій диференційного характеру: виділення змістових центрів окремих фрагментів вихідного тексту й об'єднання їх у змістовий блок; виділення у вихідному тексті загальних змістових відомостей, коментуючих частин і підсумовування всієї інформації; виявлення у вихідному тексті лексико-граматичних ланцюгів і їх дескрипторне узагальнення [2].

В останні роки визначилася тенденція починати навчати іноземних студентів писати реферат на підготовчому факультеті. “Майбутньому фахівцю необхідно ще на підготовчому факультеті накопичувати певний досвід самостійної роботи з оригінальною літературою за фахом, для чого мають бути сформовані певні вміння та навички...

Конспектування і реферування – це найбільш актуальний вид роботи зі спеціальною літературою” [1; 248-249]. На наш погляд, наукового реферування необхідно починати навчати студентів-іноземців на поглибленому етапі навчання, коли у них уже сформовано підґрунтя сучасних професійних наукових знань, а зміст вузькоспеціальних текстів має для них значний інтерес.

Ми розробили кредитно-модульну програму навчання російської мови іноземних студентів-нефілологів [5], за якою навчання реферування іноземців починається на III курсі. У п'ятому семестрі студенти вивчають синтаксичні засоби зв'язку тексту та засоби для передачі змісту тексту за допомогою його опису з включенням оцінки. У студентів формуються вміння та навички усної і писемної передачі основної інформації наукового тексту за допомогою вивчених мовних засобів, розвиток умінь компресії і трансформації змісту наукового тексту, розвиток навичок відтворення змісту тексту з використанням мовних засобів, що вказують на об'єктивну і суб'єктивну оцінку інформації. На підсумковому контролі контролюється вміння письмово передавати інформацію прочитаного наукового тексту (текст для ознайомчо-вивчаючого читання з навчально-професійної сфери загальним обсягом 700-750 слів, за змістом текст-опис або розповідь з елементами міркування, на читання без словника відводиться 10-15 хвилин). У шостому семестрі вивчаються мовні засоби оформлення рефератів (реферативні кліше). Студенти навчаються усного і писемного реферування наукової статті з використанням структурних композиційних засобів зв'язку і необхідних мовних засобів. Під час заліку студент має написати реферат наукової статті обсягом 1200-1400 слів з використанням вивчених мовних засобів відповідно до мовних норм.

На IV курсі студенти продовжують вивчення реферування на прикладі написання реферату-огляду за двома статтями. Вивчаються мовні засоби, що оформлюють реферат-огляд. Формуються вміння та навички викладення узагальненої інформації з оцінкою й аргументацією. На підсумковий контроль (державний іспит з російської мови) виноситься написання реферату за однією статтею обсягом до 2500 слів або за двома статтями обсягом 1200-1300 слів кожна (кількість статей визначається залежно від рівня підготовки навчальної групи). Статті наукового характеру за змістом мають

відповідати спеціальності студентів. На написання реферату відводиться 3 години. Обсяг реферату має складати до 1/3 загального обсягу статей. Контролюється вміння узагальнити прочитану у статтях інформацію, вміння викласти узагальнену інформацію з аргументацією та використанням мовних засобів оформлення реферату відповідно до мовних норм.

Текстами для реферування можуть бути як науково-популярні статті за фахом студента, так і власне наукові, спеціальні тексти: статті, огляди, доповіді, патентні описи, звіти про експерименти, представлені в наукових галузевих збірниках наукових праць, тощо.

Створення власного писемного тексту на основі сприйняття вихідного викликає у студентів значні труднощі рідною мовою, тим більше це складно зробити іноземною мовою. Існують певні розбіжності у трактуванні реферату вищими школами різних країн. Так, у деяких країнах, наприклад, Франції та Китаї, цей вид писемного мовлення виконує передусім чисто навчальну функцію [6], тоді як реферат у нашому розумінні має чітко виражену прагматичну мету – дати читачеві уявлення про характер роботи, що реферується, методику проведеного дослідження, його результати. Різні цільові настанови пояснюють той факт, що у першому випадку текст для реферування обмежений за обсягом (не більше 700 друкованих знаків), тоді як обсяг навчальних текстів для реферування у нас нічим не обмежується і наближається до оригіналу. Незвичайною для нас є вимога іноземних методик використовувати фіксовану кількість слів. Суттєвою відмінністю реферування від прийнятого у вітчизняній методиці є його об'єктивність, що виключає будь-яку оцінку, тобто у більшості іноземців відсутнє поняття суб'єктивного реферування, тому з тексту необхідно вилучати слова з додатковою конотацією [6]. Відмінності, пов'язані з особливостями національних систем освіти і національними академічними стереотипами, необхідно враховувати у процесі навчання іноземних студентів реферування російською мовою. Для подолання цих відмінностей необхідна цілеспрямована система вправ і завдань, які б підготували студентів-іноземців до написання реферату. Робота з реферування, на наш погляд, включає чотири етапи:

- попереднє ознайомлення з текстом;
- ознайомче читання тексту;

- вивчаюче читання тексту;
- написання реферату.

Відповідно до кожного етапу роботи необхідно розробити завдання, направлені на формування певних навичок і вмінь писемного мовлення. До такої системи вправ також необхідно включити завдання на засвоєння мовних засобів, що оформлюють різні частини тексту реферату (структурні композиційні засоби зв'язку, реферативні кліше), завдання на відпрацювання передачі інформативного змісту й аргументації, завдання на лексико-граматичне перефразування, трансформацію мовних структур. Студенти мають навчитися використовувати дескриптори, що ущільнюють зміст тексту реферату, стандартизовану і прийняту у певній галузі науки термінологію, правила оформлення посилань на наукову літературу в тексті реферату.

Враховуючи все викладене вище, ми пропонуємо систему занять, що знайшла відображення у навчальному посібнику “Навчання реферування наукового тексту” [3; 4]. Кожна частина посібника складається з 8 занять. Перше заняття вступне, друге – демонстраційно-навчальне, наступні – навчальні. Під час занять студенти послідовно освоюють уміння реферувати різні за комунікативним способом викладення наукові статті, які відображають найбільш загальні теми навчально-професійної сфери спілкування (тексти про предмет, явище, процес, проблему тощо). У вступному занятті студенти знайомляться з різними видами писемних наукових робіт та правилами оформлення реферату. У демонстраційно-навчальному занятті студентам пропонується алгоритм написання реферату і демонструється принцип використання цього алгоритму на прикладі складання реферату наукової статті, також представлено зразок типового реферату. Заняття 2–4 направлені на навчання написання реферату різних за комунікативним викладенням наукових статей. Мета заняття 5 – навчити студентів скласти усний реферат статті на основі тексту змішаного типу. Заняття 6 і 7 навчають написання реферату-огляду за двома статтями, із взаємодоповнюючою і взаємопересічною інформацією (під текстами із взаємодоповнюючою інформацією ми розуміємо тексти, в яких об'єднання інформації у єдиний текст можливе за рахунок об'єднання комунікативних блоків, у текстах із взаємопересічною інформацією таке об'єднання відбувається за

рахунок різних підтем у межах комунікативного блоку). Кожне заняття, крім частини, призначеної для аудиторної роботи під керівництвом викладача, містить матеріал для самостійної роботи – аналогічну за змістовою структурою статтю для самостійного реферування.

Таким чином, розробка теоретичних засад – принципів навчання реферування, створення реєстру вмінь і навичок, необхідних для написання різних видів рефератів, відбір текстового матеріалу (наукових статей) з урахуванням композиційно-змістової структури стали теоретичною базою для репрезентованого у статті навчального посібника. У посібнику реалізовано когнітивно-комунікативний підхід до формування комунікативної компетенції іноземних студентів у галузі писемного мовлення у системі навчально-професійної діяльності, що відповідає сучасним вимогам методики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Галаева М.Н. Конспект и реферат как необходимые элементы обучения языку специальности студентов-иностранцев / М.Н. Галаева, Н.В. Новоселова // Мир русского слова и русское слово в мире: Материалы XI Конгресса Международной ассоциации преподавателей русского языка и литературы. Варна, 17-23 сентября 2007. – Том 6 (1). – София: Heron Press, 2007. – С. 248-253.
2. Гапочка И.К. Цели и содержание реферативного вида чтения на русском (иностранном) языке / И.К. Гапочка // Преподавание русского языка аспирантам-иностранцам. – М.: Наука, 1981. – С. 28-35.
3. Павленко М.І. Навчання реферування наукового тексту: Ч. 1. Медико-біологічний профіль / М.І. Павленко, Т.М. Алексеєнко, О.В. Копилова, О.М. Тростинська. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 99с.
4. Павленко М.І. Навчання реферування наукового тексту: Ч. 2. Економічний профіль / М.І. Павленко, Т.М. Алексеєнко, О.В. Копилова, О.М. Тростинська. – Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. – 86 с.
5. Тростинская О.Н. Программа по русскому языку для иностранных студентов-нефилологов / О.Н. Тростинская, Т.Н. Алексеєнко, Е.В. Копылова. – Харьков: ХНУ им. В.Н. Каразина, 2009. – 88 с.
6. Международная научная конференция “Русский язык в языковом и культурном пространстве Европы и мира: Человек. Сознание. Коммуникация. Интернет”. 8-12 мая 2008. – Варшава, 2008. – 262 с.